

Вишневська О.М.

доктор економічних наук, професор

Миколаївського національного аграрного університету

Синякова А.В.

магістр обліково-фінансового факультету

Миколаївського національного аграрного університету

ТІНІЗАЦІЯ І ГАРАНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ SHADOWING AND GUARANTEE ECONOMIC SECURITY STATES

АНОТАЦІЯ

У статті представлено основні передумови тіньової економіки та її впливу на економічну безпеку країни. Визначено пріоритетні напрями з обмеження рівня тінізації. Обґрунтовано заходи щодо детінізації економіки.

Ключові слова: економічна безпека, тіньова економіка, тіньовий сектор, іміджева політика держави.

АННОТАЦИЯ

В статье представлены основные предпосылки теневой экономики и ее влияния на экономическую безопасность страны. Определены приоритетные направления по ограничению уровня тенизации. Обоснованы мероприятия по детенизации экономики.

Ключевые слова: экономическая безопасность, теневая экономика, теневой сектор, имиджевая политика государства.

ANNOTATION

In the article the basic premise of the shadow economy and its impact on the economic security of the country. The priority areas of the Government's policy to limit the level of shadowing. Grounded legalization measures on the economy.

Keywords: economic security, shadow economy, shadow, image politics of the state.

Постановка проблеми, економічну безпеку розглядають як рівень розвиненості економічної системи країни, що характеризує управлінські можливості держави забезпечувати ресурсами галузі економіки, підтримувати життєдіяльність населення на необхідному рівні, а також реалізувати національні інтереси. Здатність гарантувати економічну безпеку є основою незалежності держави у світовому просторі. Актуальність оцінки економічної безпеки держави підтверджується впливом глобалізаційних процесів. У зв'язку із цим гарантування економічної безпеки є однією із найважливіших функцій держави, що пов'язане із забезпеченням національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, сутність, особливості і напрями гарантування економічної безпеки держави досліджувалися А. Абалкіним, М. Алхлаєвим, І. Бінько, Б. Губським, М. Дудіним, Я. Жаліло, А. Іларіоновим, В. Медведєвим, В. Мунтіяном, О. Подмазко, В. Сенчаговим, В. Шлемко. Актуальність досліджень підтверджуються високим рівнем залежності добробуту населення від економічної стійкості у розвитку держави. Вагомим фактором впливу на гарантування економічної безпеки є зниження рівня тінізації економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, одним із найбільш пріоритетних напрямів економічної політики держави є обмеження тіньової економіки, про що свідчить прийняття низки нормативно-правових актів, а також умови Міжнародного Валютного Фонду у запровадження заходів зі зниження рівня тінізації економіки держави. Виявлено, що зростання тіньової економіки у першому кварталі 2015 сягнуло 47 % від рівня ВВП, що потребує запровадження заходів зі зниження рівня тінізації економіки.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**), тіньова економіка є загрозою національній безпеці держави, обмежуючим фактором у гарантуванні економічної безпеки. Саме тому метою дослідження є обґрунтування сутності і виявлення основних передумов до зниження рівня тіньової економіки, її впливу на економічну безпеку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження, тіньова економіка, як явище, відрізняється за обсягами, структурою, господарською діяльністю, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці [4]. За даними Світового Банку питома вага тіньової економіки у постіндустріальних країнах становить 10-15 %, її обсяги у США сягають до 12 %, у Канаді й Франції до 8 %, Норвегії й Швеції до 7 %, Латинській Америці та африканських країнах до 30 %, Чехії до 18 %. Але у Японії рівень тінізації не перевищує 2%, що засвідчує результативність запровадження управлінських заходів на державному рівні та створення відповідних умов до ведення бізнесу за одночасного рівня бюрократії [1].

Рівень тінізації економіки має тісну залежність із соціально-економічним розвитком держави, гарантуванням національної, економічної безпеки. Економічна безпека пов'язана з усіма іншими елементами національної безпеки, усі вони взаємозалежні та впливають один на одного. Саме тому важливою є оцінка загроз національній економічній безпеці. Економічна безпека являючи собою складне багаторівневе явище, включає в себе: глобальну, міжнародну, національну економічну безпеку, економічну безпеку регіону, галузі, підприємства, домогосподарства [5].

Виявлено, що критерії оцінки економічної безпеки розділюють за наступними напрямками: показники — перевищення нижніх граничних величин яких загрожує національній безпеці; показники — забезпечення розширеного відтворення розвитку економіки; показники — фінансово-кредитної сфери, перевищення мінімальних граничних величин яких, свідчить про кризові явища у галузі; показники — залежності економіки від зовнішніх загроз [5].

Основні показники, які здійснюють вплив на рівень економічної безпеки держави є: перевищення нижніх граничних величин яких загрожує національній безпеці України (обсяг ВВП, обсяг матеріальної сфери в ВВП, галузева структура ВВП, ступінь зносу основного капіталу, рівень безробіття, частка населення з доходом нижче прожиткового мінімуму, відношення основного і оборотного капіталу у матеріальній сфері, рівень тіньової економіки); забезпечення розширеного відтворення, розвитку економіки (осяг національних та іноземних інвестицій, осяг інвестицій в ВВП, у %, витрати на НДДКР у ВВП, осяг інноваційної продукції, норма нагромадження, рівень тіньової економіки); фінансово-кредитна сфера, перевищення мінімально граничних величин, які свідчать про кризові явища в даній сфері (рівень інфляції, дефіцит державного бюджету, у % до ВВП, рівень внутрішнього боргу, у % до ВВП, обсяг іноземної валюти в обігу, у % до ВВП, у % до національної грошової одиниці, обсяг кредитів матеріальному виробництву, у % до ВВП, рівень тіньової економіки); залежність економіки від зовнішніх загроз (частка імпортової продукції у внутрішньому споживанні, курс національної валюти, обсяг іноземної валюти в обігу, обсяг вивезення капіталу, рівень зовнішнього боргу, у % до ВВП, рівень тіньової економіки, частка підприємств, які належать іноземним інвесторам) [3].

Основними тенденціями прояву та розвитку загроз національної економічної безпеки визначено: скорочення обсягів інвестицій у реальний сектор економіки до граничних меж; орієнтація економіки на експорт, і тільки на його сировинний сегмент, що викликає залежність від кон'юнктури зовнішнього ринку, при цьому не враховується екологічна безпека країни; зростання безробіття, зниження рівня життя населення, зростання навантаження на зайнятих; зростання частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, що дає підживлення тіньовій економіці; посилення диференціації в соціально-економічному розвитку регіонів [5].

Зростання тіньового сектору економіки охоплює усі сфери суспільного виробництва: відносини власності; виробництво, розподіл, обмін і споживання

виробленого продукту; фінансову та банківську діяльність; сферу державного управління; зовнішньоекономічну діяльність. У зв'язку із цим доцільним є проведення оцінки впливу тіньової економіки на розвиток економіки держави, виявлення загроз національній економічній безпеці [5].

Аналізуючи динаміку та причини зміни обсягів тіньової економіки у різні періоди розвитку країни слід обґрунтувати, що під час стійкого економічного розвитку тіньова економіка виступає системним індикатором неефективності державного управління та несприятливих умов ведення бізнесу, інструментом збагачення окремих суб'єктів ринку у період економічних криз тіньова економіка відіграє роль “амортизаційної подушки”, дозволяючи суб'єктам підприємницької діяльності підтримувати рівень власної конкурентоспроможності.

Виявлено, що за попередніми розрахунками Міністерства економічного розвитку України у першому кварталі 2015 року рівень тіньової економіки порівняно із відповідним періодом 2014 року збільшився на 5 відсоткові пункти, що становило до 47% від ВВП (рисунок).

Поширення тіньової економіки призведе до зниження ефективності державної політики, що обумовлює необхідність використання адміністративних інструментів регулювання, перешкоджає іміджу держави у глобальному середовищі.

Можливість залучення тіньових капіталів в офіційну економіку полягає у комплексному вирішенні двох ключових проблем: створенні економічно вигідних передумов до їхнього повернення до легального обігу та наданні законодавчих гарантій некримінальному тіньовому капіталу. Важливими загальними чинниками детінізації економіки є: визначення чіткого курсу економічних перетворень з прозорими стратегічними пріоритетами; встановлення сприятливого економіко-правового клімату у розвитку підприємництва, відновлення темпів економічного зростання, зниження рівня бюрократії [2].

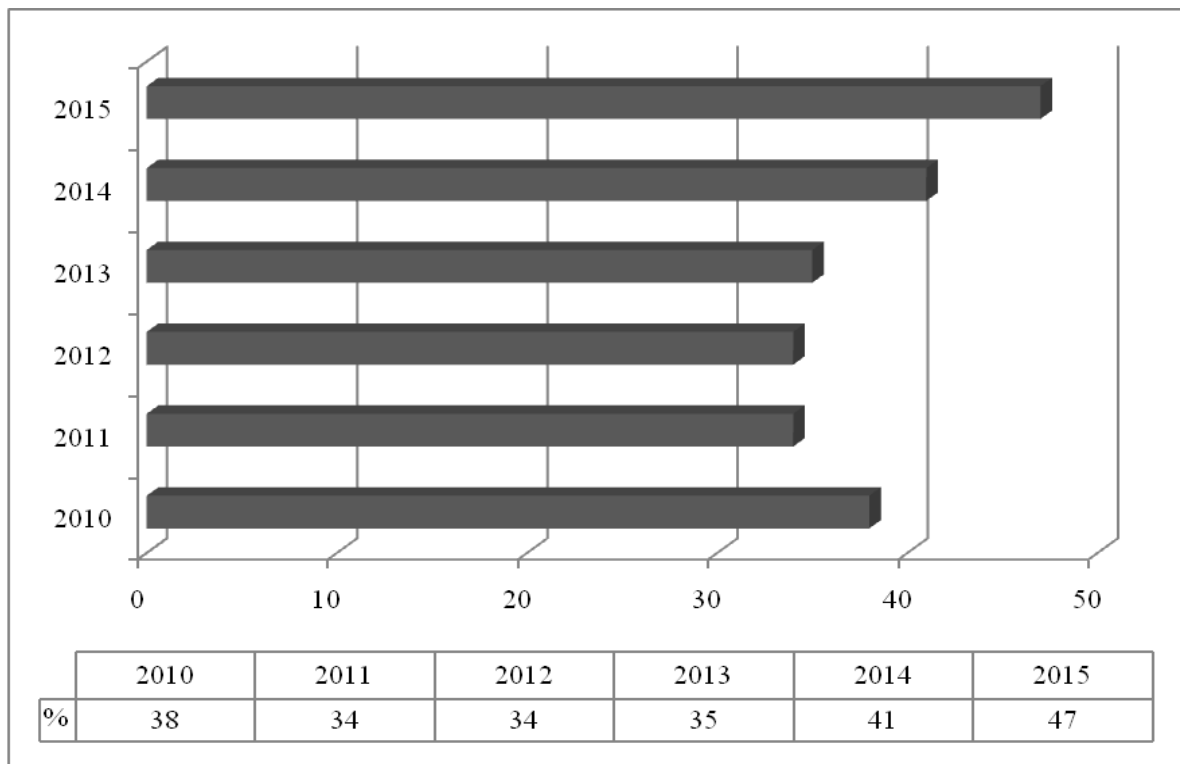

Рисунок — Інтегральний показник рівня тіньової економіки України (у % від обсягу офіційного ВВП)

Джерело: сформовано автором за статистичною інформацією

Заходи щодо легалізації тіньового капіталу мають супроводжуватися комплексом жорстких інструментів подолання передумов з запобігання подальшому розвитку тіньового сектору та відпливу капіталу за межі, які мають впроваджуватися у зв'язку із легалізацією спеціальних заходів протидії тінізації, а саме: заходи із подолання корупції в центральних і місцевих органах державної влади; забезпечення максимальної гласності та прозорості здійснення приватизації; посилення контролю за ефективністю використання державної власності; забезпечення постійного моніторингу процесів, що відбуваються на фондовому ринку; зміцнення державного контролю за цільовим використанням бюджетних коштів; посилення контролю за зовнішньоторговельними операціями з метою виявлення та припинення демпінгового експорту, експорту на інших не вигідних для економічних інтересів держави умовах [3].

Основними заходами щодо детінізації економіки є: запровадження додаткових податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами, які пропонується надавати за фактичними результатами діяльності; звуження фінансової бази тіньового господарювання через зменшення рівня оподаткування фізичних осіб на величину документально підтверджених коштів, витрачених на розвиток людського капіталу; спрощення погоджувальних та дозвільних процедур щодо здійснення підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері; обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових коштів при купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму житла, земельних ділянок, транспортних засобів та предметів розкоші; залучення до реалізації стратегії легалізації представників міжнародних організацій, спеціалізованих на протидії нелегальному бізнесу; розробка нових рекомендацій та впровадження наявних теоретичних розробок щодо виявлення напівлегальних фінансово промислових угруповань та ліквідації можливості іллегалізації капіталу [6].

Зростання рівня тіньової економіки здійснює негативний вплив не лише на можливості розвитку галузей економіки, а і зниження рівня інвестиційної привабливості реального сектору економіки, знижує іміджеві позиції держави у глобальному середовищі. Пріоритетною складовою у запровадженні заходів з метою зниження рівня тонізації є створення сприятливих умов для розвитку бізнесу й проведення процесу інвестування, зниження рівня бюрократії, що дозволить усім суб'єктам макросередовища діяти у правовому полі. Вагомим критерієм впливу є підвищення соціальних стандартів життя населення, зростання рівня його платоспроможності, що обмежить темпи поширення тіньового сектору, а також підвищення рівня свідомості кожного по відношенню до тіньового сектору з метою обмеження його масштабів та сфер впливу.

Висновки. Поширення тіньової економіки негативно впливає на дієвість механізмів та інструментів глобального управління, управління національною

економікою. Основними сучасними проблемами тінізації економічних відносин у глобальному вимірі визнано тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків. Незважаючи на те, що проблема тінізації вже вийшла за межі національних економік, поки що відсутній цілісний та скоординований план дій щодо подолання тіньової економіки у глобальному просторі. Тінізація економічних відносин має специфічний вплив на економіку країни. Зовнішні кризові явища спричиняють масштабне вилучення капіталів з офіційної економіки, що поглиблює кризові явища.

У контексті ризиків розбалансованості світової економіки, загроз кризових явищ, зміна підходів до механізмів та інструментів тінізації економічної діяльності є передумовою забезпечення стійкості економіки до кризових явищ. Високий рівень тінізації економіки зумовлений несприятливим інституційним середовищем ведення бізнесу. Основними тенденціями прояву та розвитку загроз національної економічної безпеки визначено: скорочення обсягів інвестицій у реальний сектор економіки до граничних меж; орієнтація економіки на експорт, і тільки на його сировинний сегмент, що викликає залежність від кон'юнктури зовнішнього ринку, при цьому не враховується екологічна безпека країни; зростання безробіття, зниження рівня життя населення, зростання навантаження на зайнятих; зростання частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, посилення диференціації в соціально-економічному розвитку регіонів. Вагомим визначено вплив соціальної свідомості по відношенню до тінізації економіки, її масштабів та сфер впливу.

Бібліографічний список:

1. Бочі А. Тіньова економіка в Україні : причини та шляхи подолання / А. Бочі, В. Поворозник // Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2014. – 7 с.
2. Шматковська Т. О. Тіньова економіка: дефініція, структура, причини виникнення та шляхи мінімізації / Т. О. Шматковська, І. В. Тверда // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць.

Економічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2014. – С. 177-185.

3. Гончарук А. Я. Теоретичні аспекти формування нелегальної економіки // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2002. – Вип. 2 (6)., ч. 4. – С. 101–109. – С. 105-107.
4. Озерський І.В. Тіньовий сегмент економіки // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – №1. – С.28–31.
5. Подмазко О. М. Вплив тіньової економіки на загрози економічній безпеці країни / О. М. Подмазко // Економіка: реалії часу. Трансформація та розвиток економічних систем. – 2014. - №4(14). – С.142-149.
6. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика: моног. / І.І. Мазур. — К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. — 239 с